

WARTOŚCI PATRIOTYCZNE W SUBKULTURZE HIP-HOPOWEJ SPECYFIKA I ZRÓŻNICOWANIE

Subkultury młodzieżowe to zjawisko ważne i aktualne, o czym przesądza ich dynamika, zdecydowanie progresywny charakter. Ogólnospołeczny odbiór owych grup, związany nierzadko z medialną (tabloidalną) narracją zogniskowany jest wokół kontrowersji jakie budzą obecne na ich polu zachowania ryzykowne (ryzykowne spożywanie alkoholu, narkotyki, zachowania agresywne etc.)¹. Należy jednocześnie stwierdzić, iż to właśnie subkultury coraz częściej stają się miejscem alternatywnej (często funkcjonalnej) adaptacji młodzieży dotkniętej problemami takimi jak m.in. dezintegracja środowiska rodzinnego, ubóstwo, ryzykowne otoczenie społeczne (dzielnice spauperyzowane/zgettoizowane, blokowiska/osiedla wielkopłytowe) wpływającymi na poważne ograniczenie możliwości rozwojowych. Wszystko to tworzy poważną sprzeczność w opisie zjawiska, pogłębiając brak jego społecznego zrozumienia. Wydaje się, iż bez przystępnego odniesienia do rezultatów badań socjologicznych tzw. opinia publiczna nie zdoła rozstrzygnąć narastających wątpliwości². Czy subkultury to zatem, ujmując kolokwialnie – miejsce „zejścia na złą drogę” czy też pole budowania więzi interpersonalnych, zaufania, kapitału społecznego?

W powyższym kontekście szczególnie ciekawie prezentują się uwarunkowania aktywności subkultury hip-hopowej, popularnej szczególnie w wielkich i średnich ośrodkach miejskich. To właśnie w ramach szeroko pojętej działalności hip-hopowej od około kilkadziesiąt miesięcy zauważalna jest swoista ekspansja zarówno treści (utworów muzycznych, znaczeń/symboli na polu graffiti/streetartu) jak i wydarzeń o charakterze patriotycznym. Wymienić można tu m.in. udział, głównie poprzez okolicznościowe utwory, w obchodach Powstania Warszawskiego, Powstania Styczniowego, Narodowym Dniu Pamięci Żołnierzy Wyklętych, udział w koncercie „Za Wolność – 1863”, koncert „Tajne komplety” prezentujący historię Polski w formie rapowej, udział w koncercie „Morowe Panny”, cykliczny koncert „Rewir Rap Jam: w hołdzie Powstańcom Warszawskim”, graffiti jam „63 dni z życia Warszawy”, ukonstytuowanie się sceny tzw. rapu patriotycznego i liczne koncerty

¹ Zob. K. Ostaszewski, **Skuteczność profilaktyki używania substancji psychoaktywnych**, Warszawa 2003, s. 70-74, zob. także m.in. R. Jessor, **New perspectives of adolescent risk behavior**, Cambridge 1998, s. 1-2.

² W tym kontekście należy również zaakcentować rolę trzeciosektorowego doradztwa, zob. m.in. T. Bąk, **Teoretyczno-metodologiczne podstawy doradztwa**, w: T. Bąk, J. Mierzwa, B. Szluz, **Młodzież wobec wyzwań współczesności. Społeczeństwo Kultura Wartości. Studium społeczne**, Warszawa-Krosno 2010, s. 7-21.

prezentujące ów podgatunek, wydawnictwa płytowe o charakterze stricte patriotycznym – Tadek – „Niewygodna prawda”, Zjednoczony Ursynów – „Królestwo Polskie” czy wreszcie niedawny Festiwal Uliczny – „Wielkopolska Walcząca”. Próbę naukowej weryfikacji obserwowanych tendencji stanowi analiza wartości patriotycznych członków warszawskiej subkultury hip-hopowej będąca częścią szerszego tematycznie projektu badawczego „Jakościowe badania terenowe warszawskiej subkultury hip-hopowej”.

Przebieg badań

Od 10 lutego do 20 kwietnia 2011 roku zespół badawczy zrealizował 28 wywiadów indywidualnych-pogłębionych (IDI) z niepublicznymi członkami warszawskiej subkultury hip-hopowej (główna grupa wiekowa 18-26 lat, dwie podgrupy – 16-18 lat i 26-28 lat) oraz 11 wywiadów narracyjno-biograficznych (o charakterze eksperckim) z czołowymi (publicznymi) przedstawicielami warszawskiej subkultury hip-hopowej (przedział wiekowy 26-34 lata). Przebadani liderzy subkulturowi to raperzy, producenci, DJ'e, właściciele studiów nagrań, wytwórni płytowych, organizatorzy imprez, twórcy stowarzyszeń (reprezentanci takich składów jak m.in. Molesta Ewenement, Hemp Gru, Warszawski Deszcz, Szybki Szmal, Zjednoczony Ursynów). Celem uzupełnienia interakcyjnej części procesu badawczego do analizy włączono także 280 utworów czołowych wykonawców związanych z warszawską subkulturą hip-hopową - 29 płyt długogrających (LP), minialbum (EP) oraz wydawnictwo singlowe.

Rezultaty badań

Wartości patriotyczne obecne w subkulturze hip-hopowej traktować można jako ważny element szeroko pojętych wartości etyczno-moralnych³ oraz tzw. potencjału prospołecznego (możliwości działalności dla dobra społeczności lokalnej itp.)⁴. Przyjęcie powyższego założenia, przy zaawansowanej weryfikacji hipotez umożliwiło wyprowadzenie dwóch bazowych wniosków stanowiących wstępna odpowiedź na pytanie postawione w pierwszej części tekstu. Już sama aktywność twórcza na polu muzyki rap (potencjalnie także na polu innych elementów subkultury hip-hopowej ale nie było to przedmiotem badania)

³ Zob. T. Bąk, **Współczesne uwarunkowania kreacji subkultur młodzieżowych**, Warszawa 2008, s. 132, zob. także m.in. J. Mierzwa, *Wartości w procesie komunikowania się jednostek globalnego społeczeństwa*, **Seminare** 18(2002), s. 377.

⁴ Zob. J. Mariański, **Moralność w procesie przemian. Szkice socjologiczne**, Warszawa 1990, s. 156-157.

wpływa na zachowania i postawy prospołeczne warszawskich hip-hopowców, a wartości etyczno-moralne (w tym wartości patriotyczne) ograniczają występowanie i skłonność do zachowań dewiacyjnych (ryzykownych) na polu subkultury.

Przechodząc bezpośrednio do rezultatów analiz wartości patriotycznych należy stwierdzić, iż w podstawowej grupie badanych (niepublicznej) nie są one utożsamiane z aktywną obecnością w życiu społecznym. Deklarowanemu przywiązaniu do ojczyzny towarzyszy dystans wobec społeczeństwa i aktywnej, obywatelskiej postawy. Dostrzec można także deklaracje przywiązania do tradycji patriotycznych (głównie poprzez wartości patriotyczne przekazywane w rodzinie) oraz związku ze społeczeństwem przy jednoczesnej krytyce niektórych aspektów jego funkcjonowania. W tym przypadku badani stwierdzają, iż ich „krytyczny” (kontestacyjny) związek ze społeczeństwem oraz świadoma, patriotyczna postawa mają swoje źródło w etosie patriotycznym przekazanym przez rodziców i innych członków rodziny (przeważająca rola dziadków). Wśród najbardziej świadomych, niepublicznych warszawskich hip-hopowców powszechna jest deklaracja gotowości do obrony ojczyzny w przypadku ewentualnego konfliktu zbrojnego. Trafnie obrazuje to m.in. następująca wypowiedź: „rodzice tam w przeszłości byli aktywnymi działaczami, za czasów, że tak powiem okupacyjnych (...) babcia była w ogóle aktywną działaczką podczas II Wojny Światowej (...) nie podoba mi się wiele rzeczy, czuje się patriotą mimo wszystko. Jeśli będzie trzeba, no to wiadomo, będę kraju bronić”. Patriotyzm wiąże się w tym przypadku również z podkreśleniem obowiązku pracy dla dobra społeczeństwa – „(...) dla mnie to nie jest ograniczanie wolności człowieka, sorry, żyjemy w swoim państwie i musimy dbać o to, więc pracując działasz dla przyszłych pokoleń” oraz wykorzystywaniem pozycji w grupie subkulturowej i twórczości na polu muzyki rap do promowania wartości patriotycznych - „mam taki kawałek ‘Pokolenie’ o powstaniu, małaolat sobie sprawdzi i przeczyta. Zobaczy, co to Obwód VI Praga, przeczyta od razu o tych walkach powstańczych, mój rap trafia do ludzi, którzy sami by tego nie sprawdzili”.

Wartości patriotyczne wśród liderów subkulturowych posiadają natomiast zdecydowanie szersze zróżnicowanie. Czołowi przedstawiciele warszawskiego hip-hopu deklarują przywiązanie do społeczeństwa i narodowego dziedzictwa historyczno-kulturowego przy jednoczesnej kontestacji sfery społeczno-politycznej. Uwewnętrznienie tożsamości społecznej i narodowej związane jest z czynnikami rodzinnymi - wysokim statusem społecznym rodziców, przekazywanym w rodzinie etosem patriotycznym (epizodycznie także w perspektywie międzypokoleniowej). Odmiennie od niepublicznej grupy badanych determinacje postawy patriotycznej (której ważny komponent w wypowiedziach badanych

stanowi patriotyzm lokalny, rozwijany poprzez aktywność twórczą na polu muzyki rap, wzbogacanie dorobku warszawskiej subkultury hip-hopowej) liderów subkulturowych dostrzegalne są w ściśle indywidualnych doświadczeniach, poddawanych następnie refleksji. W świetle powyższego szczególną rolę przypisać należy wyjazdom zagranicznym i kontaktom z polską emigracją (w USA i Wielkiej Brytanii), otwierającym zdaniem badanych nową perspektywę postrzegania problematyki związku ze społeczeństwem i ojczyzną. Warto przytoczyć w tym kontekście następujące wypowiedzi - „byłem z 3 miesiące w Stanach i kurcze, mało co mi w moim życiu sprawiło taka radość jak powrót tutaj (...) po trzech miesiącach tak się cieszyłem, że spotkam tu swoich znajomych, że wracam do Warszawy jednak, że to było niesamowite i byłem bardzo zaskoczony tym faktem”, „będąc na tej obczyźnie, spotykając jakichś Polaków byłem taki pozytywnie nastawiony do nich (...) co mnie zdziwiło, że właśnie Polacy w sytuacji takiej są po prostu do siebie wrogo nastawieni. Właśnie wystąpiły jakieś różne kłótnie tam nawet w związku z tym z paroma jakimiś osobami (...) ja myślałem, że to jest na zasadzie takiej, że my będąc gdzieś tam rozbici wspieramy się (...) wtedy zdałem sobie sprawę, że jestem patriotą”.

Uzyskane rezultaty badań umożliwiają wyprowadzenie wiążących konkluzji. Całą badaną grupę liderów subkulturowych określić można jako świadomą społecznie i nastawioną patriotycznie, natomiast w dwóch przypadkach (odmiennych światopoglądowo) deklarowane zaangażowanie społeczne przybiera zdecydowanie zaawansowany charakter. W jednym z nich prospołeczna aktywność badanego, deklarującego integralny, narodowy (endecki) światopogląd związana jest z rozwijaniem i promowaniem podgatunku muzyki rap – rapu patriotycznego oraz prowadzeniem stowarzyszenia o patriotycznym charakterze. W drugim z wyróżnionych przypadków owa egzystencjalna motywacja ustępuje miejsca internacjonalistycznie pojmowanej odpowiedzialności społecznej (ponadnarodowej, ogólnoświatowej). Indagowani w następujący sposób tłumaczą swoje zaangażowanie - „to się zrodziło wszystko właśnie z mojego poszanowania, wpajania mi przez dom rodzinny tradycji (...) co się stało z tym, że ta Polska teraz leży na kolanach? (...) mój patriotyzm jest inicjatywą oddolną (...) założyliśmy nasze stowarzyszenie patriotyczne, współpracujemy z innymi organizacjami (...) poszedłem trochę w dalszym kierunku, właśnie łącząc ten rap z moją miłością do patriotyzmu, podpisałem sam z sobą kontrakt, że dla Polski, w podzięce, że jestem, że jest ta Polska, dam jej trylogię zwaną „Królestwem Polskim”, „czuję się całością kosmosu, całością ziemi. Tak jakby formą grzyba, który porasta ziemię. I też czuję się odpowiedzialny trochę za tą planetę, i za wszystkie rzeczy które się dzieją (...) W ogóle

wiesz, jest mi czasami głupio za ten cały dehumanitaryzm (...) takie właśnie kosmowrzechświactwo”.

Wnioski

Co jasne, społeczna rola wartości patriotycznych nie przejawia się w samej ich obecności. Deklarowanie przywiązania, miłości do ojczyzny nie musi każdorazowo oznaczać aktywności dla dobra wspólnego. W ujęciu modelowym prospołeczność wartości patriotycznych wyraża się poprzez akcentowanie potrzeby pracy na rzecz rodziny, grupy koleżeńskiej, społeczności lokalnej, a w konsekwencji państwa⁵. Ważne zatem, iż deklarowane przez warszawskich hip-hopowców zaangażowanie społeczne znajduje swoje odzwierciedlenie w zróżnicowanej prospołecznej działalności. Główna forma działalności prospołecznej warszawskiej subkultury hip-hopowej to bierny i czynny udział w imprezach/koncertach charytatywnych (w określonych przypadkach również organizacja imprez/koncertów charytatywnych), wśród liderów subkulturowych zauważalna jest także instytucjonalizacja działalności dla dobra wspólnego w postaci zakładania i prowadzenia organizacji trzeciosektorowych (fundacji, stowarzyszeń).

Liderzy subkulturowi w następujący sposób tłumaczą własne prospołeczne zaangażowanie – „stwierdziliśmy, że fajnie by było coś zrobić, wiesz, że jeżeli mamy jakiś tam posłuch, to fajnie coś zrobić jeszcze, no i stwierdziliśmy, że zrobimy to stowarzyszenie Spoko Dzieciak, rozpisaliśmy sobie całe jak to ma wyglądać, co będziemy robić, jakie warsztaty, że mamy w cholere znajomych, którzy coś robią”, „(...) ta muzyka to jest najlepszy z możliwych w ogóle przekazników, można trafić do młodych ludzi i trochę starszych, do najróżniejszych (...) nasz rap był taką kulturą jakby bardziej utożsamianą tylko i wyłącznie z podwórkiem, blokerstwem, chuligaństwem (...) poszedłem trochę w dalszym kierunku (...)”, „(...) jak czytałem te buddyjskie księgi, mi się wydaje, że potrafię napisać taką odezwę do młodego człowieka, żeby w młodym wieku już zrozumiał to, co ja rozumiałem dzisiaj, i nie tracił czasu (...) co byś powiedział na to, że taką ‘biblię najnowsza’ pisze tak: Bob ma swoje spostrzeżenia, największy idol na świecie, Puff Daddy, 50 Cent, tworzysz taką wielką księgę mądrości, z całego świata tych ludzi, którzy już przeżyli to i wydajesz to nagle może ulec temu kilka pokoleń”.

⁵ Zob. K. Chałas, S. Kowalczyk, **Wychowanie ku wartościom narodowo-patriotycznym. Elementy teorii i praktyki**, Lublin-Kielce 2006, s. 41, zob. także. m.in. D. Kuciński, **Rodzina naturalnym środowiskiem wychowania patriotycznego**, w: J. Mierzwa, G. Pała, **Rodzina wobec wyzwań współczesności, Społeczeństwo Kultura Wartości. Studium społeczne**, Warszawa 2011, s. 38-63.

Podsumowanie

W odpowiedzi na postawione na początku tekstu pytanie dotyczące rozstrzygnięcia między ryzykownym a prospołecznym charakterem subkultury hip-hopowej warto przytoczyć następujące, całościowe ustalenia (w oparciu o „warszawskie” dane empiryczne):

- zakres działalności prospołecznej zwiększa się wprost proporcjonalnie do pozycji w hierarchii subkulturowej, a także zdobytego doświadczenia w aktywności twórczej
- wzrost indywidualnego znaczenia aktywności twórczej zmniejsza oddziaływanie wartości hedonistycznych i wpływa na przejście od kontestacji opartej o bunt i frustrację do kontestacji alternatywnej (opartej o własną twórczość)
- zachowania i postawy prospołeczne wykraczające poza ramy subkultury (oddziaływaniem, poszerzeniem terenu aktywności) przybierają zinstytucjonalizowaną formę w postaci tworzenia i wspierania organizacji trzeciosektorowych

O ile więc w żadnym wypadku nie należy kwestionować obecności i szerokiego zakresu występowania zachowań ryzykownych na polu subkultury hip-hopowej (pomimo, iż ich determinacje sytuują się przede wszystkim poza samą subkulturą) to uprawnionym będzie jednocześnie stwierdzenie, iż w sytuacji pogłębiania bierności społecznej subkultura hip-hopowa stanowi płaszczyznę społecznego zaangażowania. W tymże zaangażowaniu ważną rolę pełnią wartości patriotyczne deklarowane oraz manifestowane w zachowaniach i postawach członków subkultury hip-hopowej. Zakres zaangażowania (nierzadko o patriotycznej motywacji) zwiększa się natomiast wraz z pozycją w hierarchii subkulturowej. W sytuacji kryzysu rodziny i szkoły (rozkład funkcji wychowawczo-kontrolnych) hip-hop może zatem stanowić w określonych przypadkach (przy zniwelowaniu czynników ryzyka) pole alternatywnego przystosowania do rzeczywistości⁶, alternatywnej edukacji historyczno-patriotycznej⁷.

⁶ W kontekście adaptacyjnego charakteru subkultury hip-hopowej warto przytoczyć następującą diagnozę – „Jednostka ale także rodzina i inne grupy pierwotne, stają w obliczu niepewnej przyszłości i rozpadającej się więzi społecznej, wymagającej ciągłej rekonstrukcji, permanentnej pracy nad budowaniem więzi (...)”, K.T. Konecki, B. Pawłowska, *W stronę socjologii emocji, Przegląd Socjologii Jakościowej* 2(2013), s. 7, t. IX.

⁷ Potencjalnie skutecznej poprzez wspólny kod językowy, trafianie wprost w młodzieżowe zainteresowania, preferencje.

Nota o autorze: dr Bartosz Łukaszewski, Instytut Socjologii UKSW. Główny kierunek zainteresowań autora to analiza dewiacji, subkultur i środowiska rodzinnego w świetle przemian „postindustrialnych”. Animator społeczno-muzyczny w Fundacji „Naszym Dzieciom”, realizator nagrań w Studiu Projekt Fundacji „Naszym Dzieciom”, dyrektor programowy Internetowego Radia Rewers.